

KAPITTEL 7

Hvem skal bestemme for oss? Velgernes syn på lokalpolitisk representasjon

Signe Bock Seggaard

Institutt for samfunnsforskning

Hilmar Rommetvedt

NORCE (Norwegian Research Centre)

Abstract: This chapter focuses on voters' opinions regarding political representation at the local level. The study analyses voters' attitudes as well as actions. Most voters agree that representation reflective of gender and age, and to a somewhat lesser degree ethnicity, is important in local government. Most important, however, is the representation of various sub-municipal areas. Norwegian local elections are based on party lists, but voters may give candidates an extra personal vote. The candidate's point of view regarding major issues and political experience are the most important factors when voters cast a personal vote. Furthermore, the voters emphasize the candidate's attachment to a particular geographical part of the municipality, while the candidate's ethnicity, gender and age are less relevant. The chapter shows that the characteristics of the candidates that the voters cast personal votes for correspond to the voters' general attitudes towards gender and geographical representation. Attitudes towards the representation of age and ethnicity do not have an impact in this regard. In the 2019 local elections, many voters elected representatives to the local councils in new, merged municipalities. Voters living in former small municipalities that were to be merged with other municipalities paid more attention to geographical representation than other voters.

Keywords: local election, political representation, geographic representation, voter attitude, voter behavior, personal voting

Sitering av denne artikkelen: Seggaard, S. B. & Rommetvedt, H. (2021). Hvem skal bestemme for oss? Velgernes syn på lokalpolitisk representasjon. I J. Saglie, S. B. Seggaard & D. A. Christensen (Red.), *Lokalvalget 2019: Nye kommuner – nye valg?* (Kap. 7, s. 171–200). Cappelen Damm Akademisk. <https://doi.org/10.23865/noasp.134.ch7>
Lisens: CC BY-NC-ND 4.0

Introduksjon¹

Det lokale folkestyret i Norge er et representativt demokrati der velgerne utpeker noen personer som skal representere dem i kommunestyret og treffe beslutninger på deres vegne. I dette kapitlet skal vi se nærmere på hva velgerne mener om denne formen for lokalpolitisk representasjon. Hva mener velgerne det bør legges vekt på når noen personer skal gis i oppgave å representere og bestemme på vegne av dem? Får velgernes syn på politisk representasjon konsekvenser for deres stemmegivning?

I 2019 var det mange velgere som skulle velge representanter til kommunestyret i nye, sammenslåtte kommuner. Vi vil derfor særlig trekke fram den geografiske representasjonens betydning ved dette valget. Hvor viktig synes velgerne det er at kommunepolitikere kommer fra ulike deler av kommunen? Hvilken vekt la de på kandidatenes geografiske bakgrunn da de bestemte seg for å foreta rettelsler på valglisten og gi noen av kandidatene en ekstra personstemme?

Vi vil nærme oss dette fra to synsvinkler: et *holdnings*perspektiv og et *handlings*perspektiv. Bakgrunnen er det velkjente fenomenet at de handlingene man utfører, ikke alltid samsvarer med de holdningene som kommer til uttrykk når man blir spurt (Ajzen & Fishbein, 1977). For å kartlegge velgernes holdninger til politisk representasjon har vi spurt hvor viktige de synes ulike former for representasjon er. Dette gjelder så vel kjønnsmessig som aldersmessig, etnisk, geografisk og partipolitisk representasjon. For å undersøke om holdningene også kommer til uttrykk i handlinger, skal vi se nærmere på de velgerne som foretok rettelsler på valglistene. Hvilke kjennetegn ved kandidatene la de vekt på da de ga noen av disse en ekstra personstemme? Vi skal også undersøke om det er forskjeller i holdninger og handlinger mellom ulike grupper av velgere. Dette gjelder blant annet velgere i nye, sammenslåtte kommuner, og velgere i kommuner som ikke er direkte berørt av kommunesammenslåing.

¹ En tidligere versjon av dette kapittel ble presentert på den 29. Nordiske kommuneforskerkonferansen i Göteborg 26.–28. november 2020. Vi vil takke deltakerne for konstruktive kommentarer og forslag til endringer.

Politisk representasjon i teori og praksis

Politisk representasjon er et sentralt tema i så vel teoretisk som empirisk forskning. Fra «tidenes morgen» er det blitt skrevet bindsterke verk om emnet.² Som bakgrunn for vår studie skal vi her peke på noen prinsipielle temaer og problemstillinger innenfor forskningen om politisk representasjon.

En gjenganger i mye av den faglige diskusjonen om politisk representasjon er skillet mellom det man kaller deskriptiv og substansiell representasjon (se f.eks. Childs & Lovenduski, 2013). Merkelappen *deskriptiv* representasjon viser til ulike egenskaper eller sosiodemografiske kjennetegn ved velgere og representanter. Alder og kjønn, utdanning, inntekt og geografisk og etnisk bakgrunn er kjennetegnene som ofte trekkes fram. Deskriptiv representasjon vil si at det er et samsvar mellom de kjennetegnene som tilskrives henholdsvis velgerne og deres representanter. *Substansiell* representasjon, som man også kan kalle meningsrepresentasjon, har å gjøre med de interessene som representantene forsøker å fremme på vegne av velgerne. Det kan dreie seg om håndfaste materielle interesser, men også om holdninger til konkrete politiske saker eller spørsmål av ideologisk og verdimesig art.

I et demokratisk system mener noen at både den deskriptive og den substansielle representativiteten bør være høy, det vil si at representanter og velgere deler viktige egenskaper, politiske interesser og holdninger. Noen fremhever i den sammenheng at deskriptive kjennetegn knyttet til en kandidats sosiodemografiske bakgrunn er viktige fordi de påvirker kandidatens erfaringer, interesser og synspunkter (Skjeie, 2014; Bjørklund & Seggaard, 2017b; Arnesen, 2020). Deskriptiv representasjon kan underbygge den demokratiske legitimiteten. Når velgerne «gjenkjenner seg selv» i de folkevalgte, er det lettere å akseptere og støtte politikerne og deres beslutninger (Arnesen & Peters, 2018; Heath, 2016; Mansbridge, 1999).

Andre setter spørsmålstegn ved betydningen av deskriptiv representasjon, og hevder at det er holdningene og standpunktene i konkrete saker

2 For utdyping, se for eksempel den klassiske studien til Hanna Pitkin (1972) eller den korte, men innholdsrike oversikten til Jens A. Christophersen (1969).

som kommunestyret skal treffe vedtak om, som er viktigst. Da er det ikke så viktig om kommunestyrets medlemmer «gjenspeiler» velgermassen i kommunen. Det er viktigere å velge ut noen særlig dyktige personer til å treffe vedtak i det som kan være ganske kompliserte saker. Representantene oppfattes da som tillitskvinner og -menn som vi kan stole på, og som vi kan overlate beslutningene til. Dette fordi de er særlig kompetente personer som kan treffe bedre beslutninger enn vi selv er i stand til (jf. Rommetvedt, 1994).

Det norske politiske systemet legger til grunn at representantene skal være tillitsvalgte personer som vurderer sakene på grunnlag av sin kompetanse og folkets felles beste. Kommunestyrets medlemmer er ikke delegater som møter med et bundet mandat for å ivareta særskilte gruppers interesser. Her må det imidlertid legges til at etableringen av de politiske partiene kan sies å være et brudd med denne representasjonsteorien. Partiene representerer ulike ideologier og politiske interesser, og valgprogrammene legger mer eller mindre klare føringer på hva kandidatene skal gjøre dersom de blir valgt. Kandidater som stiller til valg på et partis valgliste, representerer først og fremst dette partiet. De enkeltpersonene som blir valgt inn i kommunestyret, er partirepresentanter, mens det er det samlede kommunestyret som kan sies å representere folket som helhet. De som velges inn i kommunestyret, beholder imidlertid sin plass der, selv om de skulle melde seg ut av det partiet de ble valgt for å representere.

Ikke bare teoretisk, men også i empirisk forskning – og i politisk praksis – er det mye oppmerksomhet omkring politisk representasjon. Dette gjelder både fra myndighetenes og fra ulike interesseorganisasjoners side. Det er gjennomført ulike tiltak og kampanjer for å bedre den deskriptive representasjonen med hensyn til både kjønn, alder og etnisitet, og flere forskningsprosjekter har undersøkt hvordan disse har virket (se bl.a. Halsaa, 2019; Ødegård et al., 2020; Seggaard & Saglie, 2019; Bjørklund & Seggaard, 2017a). De fleste partiene legger også stor vekt på ulike former for deskriptiv representativitet når de setter opp sine valglistene. Dette omfatter blant annet formelle eller uformelle regler for å sikre god kjønnsrepresentasjon på listene. Mangfold og bredde med hensyn til ulike kandidatkjennetegn kan begrunnes både prinsipielt og valgtaktisk.

Til tross for dette er noen grupper – som kvinner, unge, eldre og personer med ikke-norsk minoritetsbakgrunn – fortsatt underrepresentert i lokalpolitikken. Det er imidlertid nyanser i det generelle bildet. Blant annet så man etter valget i 2015 at kvinner, særlig unge kvinner, ble bedre representert i store enn i små kommuner. (Segaard & Saglie, 2020; se også Bjørklund & Segaard, 2017b). Når det gjelder folkevalgte med ikke-norsk minoritetsbakgrunn, viser forskningen en generell underrepresentasjon, men også solid representasjon i en del kommuner der minoritetsbefolkningen er tallrik (Bjørklund & Bergh, 2013, s. 157; se også Kleven, 2017).

En faktor som ofte trekkes fram for å forklare deskriptiv under- og overrepresentasjon, er valgordningen med velgernes mulighet til å gi ekstra personstemmer ved lokalvalg. Kvinnelige kandidater taper gjerne på velgernes rettelsler på valglistene, mens minoritetskandidater i kommuner med stor minoritetsandel ofte vinner (Bjørklund & Bergh, 2013; Segaard & Saglie, 2020). Tidligere forskning har imidlertid også vist at kandidatens kjønn, alder og etniske tilhørighet ikke har så mye å si for personstemmegivningen. Det som har størst betydning, er kandidatens standpunkt i sentrale saker, velgernes personlige kjennskap til kandidatene og kandidatens politiske erfaring og opptreden i mediene (Christensen et al., 2008, s. 29). Den makten velgerne er gitt gjennom valgordningen, har stor betydning for personsammensetningen i kommunestyrene. Det gjør det ekstra relevant å sette søkelys på deres holdninger til politisk representasjon.

Den geografiske dimensjonen og forholdet mellom sentrum og periferi har lenge vært en sentral konfliktlinje i norsk politikk. Forskningen om dette har særlig dreid seg om det rikspolitiske planet (se f.eks. Rokkan, 1967; Valen, 1981; Rommetvedt, 2003). Geografisk representasjon innad i kommunene har i mindre grad vært et forskningstema, kanskje fordi det (i motsetning til for kjønn, alder og landbakgrunn) ikke finnes landsdekkende statistikk som belyser dette. Ved lokalvalget i 2019 ble denne dimensjonen aktualisert på en ny og lokal måte, særlig da det skulle velges kommunestyre i nye, sammenslåtte kommuner. I mange tilfeller ble mindre og til dels mer perifere kommuner slått sammen med en større sentral kommune. Mange fryktet nok at de mindre kommunene

kunne bli «overkjørt» av den store sentrale kommunen når disse ble slått sammen (se bl.a. kapittel 6). I dette kapitlet vil vi undersøke om det faktisk er slik at velgere som er direkte berørt av kommunesammenslåing, legger mer vekt på geografi enn andre velgere når det gjelder representasjon og personstemmegivning.

Politisk representasjon slik velgerne ser det

I vår undersøkelse av velgernes syn på politisk representasjon legger vi som nevnt til grunn to perspektiver: ett med vekt på generelle holdninger og ett med vekt på faktiske handlinger. Holdningsperspektivet er kartlagt ved hjelp av spørsmål om hvor enige velgerne er i viktigheten av at ulike befolkningsgrupper blir representert i kommunestyret, mens handlingsperspektivet ligger til grunn for spørsmål om hvilke kjennetegn ved de politiske kandidatene velgerne la vekt på da de foretok rettelser på valglisten. Men først skal vi ta et innledende blick på velgernes syn på parti-representasjon.

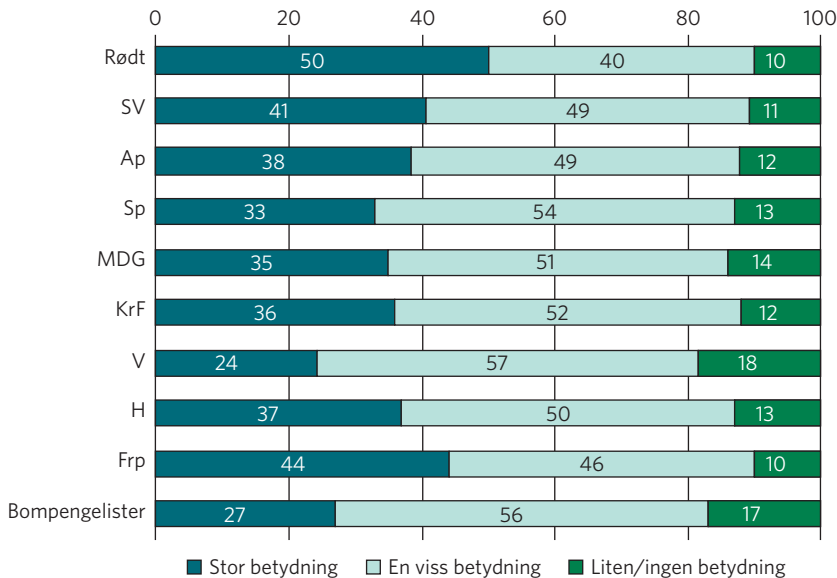
Partirepresentasjon

Det er partiene som utarbeider valgprogrammene og velger ut de kandidatene som skal stå på valglistene. Selv om det også stilles lokale og andre lister ved kommunevalg, er det først og fremst partirepresentasjonen som sikres gjennom valgordningen. For å få et innblikk i hva velgerne synes om partirepresentasjonen, ble det i Lokalvalgundersøkelsen 2019 stilt følgende spørsmål:

Hvor stor betydning har det for deg personlig hvilket parti eller hvilke partier som har flertall i kommunestyret?

Totalt fordelte svarene seg slik: 32 prosent svarte at partirepresentasjonen i kommunestyret er av «stor betydning», 48 prosent sa «en viss betydning», og 20 prosent sa «liten/ingen betydning». Som vi ser av figur 7.1, er det imidlertid ganske store variasjoner mellom noen av partienes velgere. Mens halvparten av Rødts velgere mente at kommunestyreflertallets partisammensetning hadde stor betydning for

dem, så bare 24 prosent av Venstre-velgerne det samme. Også blant dem som stemte på Folkeaksjonen nei til mer bompenger (FNB) og andre bompengelister, finner vi relativt få (27 prosent) som mente at partiflertallet i kommunestyret har stor betydning. Dette har nok sammenheng med at disse velgerne var mer opptatt av bompengesaken enn av parti. Figur 7.1 viser også at det med unntak av Rødts velgere er vanligst å mene at det bare har en viss betydning hvilke partier som har flertall i kommunestyret. Det er imidlertid ganske få velgere som mener at partisammensetningen i kommunestyret har liten eller ingen betydning.

Figur 7.1. De ulike partivelgeres syn på betydningen av hvilke partier som har flertall i kommunestyret (prosent av hvert partis velgere)

Analysen er vektet. Uvektet N: Rødt = 139, SV = 252, Ap = 784, Sp = 559, MDG = 222, KrF = 126, V = 126, H = 625, Frp = 223, bompengelister = 56.

Partiene er på mange måter navet i det politiske systemet. Det er derfor ikke særlig overraskende at partiflertallet i kommunestyret er viktig for mange velgere. Men lokalpolitikken handler ikke bare om partipolitikk. Andre former for representasjon kan også være viktige og gå mer eller mindre på tvers av partihensyn. I fortsettelsen skal vi se nærmere på velgeres syn på andre former for representasjon.

Holdningsperspektivet: ulike former for deskriptiv representasjon

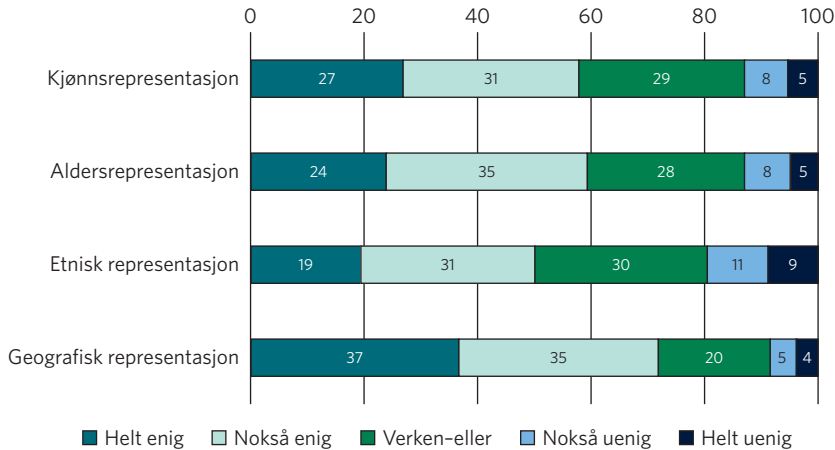
Både den akademiske og den mer generelle offentlige debatten om deskriptiv representasjon handler ofte om kjønn, alder og etnisitet, mens geografisk tilhørighet innenfor kommunen er mindre fremme i akademisk debatt. Hvor i kommunen kandidatene kommer fra, er derimot ofte et lokalpolitisk stridstema som ble ytterligere aktualisert i 2019 etter kommunereformen. For å belyse velgernes holdninger til ulike former for deskriptiv representasjon ble deltakerne i valgundersøkelsen derfor bedt om å ta stilling til følgende utsagn:

Hvor enig eller uenig er du i følgende påstander?

- 1) *Det er viktig at fordelingen av menn og kvinner blant kommunepolitikere likner fordelingen blant velgerne.*
- 2) *Det er viktig at aldersfordelingen i kommunestyret stort sett er den samme som blant velgerne.*
- 3) *Det er viktig at kommunepolitikernes etniske bakgrunn likner fordelingen blant velgerne.*
- 4) *Det er viktig at kommunepolitikere kommer fra ulike geografiske deler av kommunen.*

Følgende svaralternativer ble oppgitt: «helt enig», «nokså enig», «verken enig eller uenig», «nokså uenig» og «helt uenig». Svarene framgår av figur 7.2, der de forholdene det ble spurt om, er gitt merkelappene 1) kjønnsrepresentasjon, 2) aldersrepresentasjon, 3) etnisk representasjon og 4) geografisk representasjon. Den oppmerksomme leser vil se at det er litt forskjellige formuleringer i disse utsagnene. Forskjellene i de tre første utsagnene er minimale, og vi tror ikke disse har noen betydning for velgernes svar. Formuleringen i det siste utsagnet om geografisk representasjon er litt annerledes, ettersom det ikke er stilt krav om at fordelingen i kommunestyret skal likne den blant velgerne. Dette har sammenheng med at den geografiske representasjonen er stedsorientert, mens kjønn, alder og etnisitet gjelder personkjennetegn. I norsk politikk er det tradisjon for en viss overrepresentasjon av utkantdistriktene, mens det ikke er noen slik tradisjon for overrepresentasjon med hensyn til kjønn, alder

og etnisitet.³ Forskjellene mellom formuleringene i utsagn 1–3 på den ene siden og utsagn 4 på den andre tar høyde for dette, men er også noe man bør ha i mente når resultatene tolkes.

Figur 7.2. Velgernes oppfatning av ulike representasjonstypers viktighet (prosent av velgerne)
Analysen er vektet. Uvektet N: geografi = 3781, etnisitet = 3778, alder = 3788, kjønn = 3788.

Figur 7.2 viser at mange flere velgere sier seg enige enn uenige i at deskriptiv representasjon er viktig. Dette gjelder alle de fire representasjonstypene. Mellom en femdel og en snau tredel ga uttrykk for at de ikke har noen sterk mening om dette («verken-eller»). Flesteparten av velgerne ønsker med andre ord at kommunestyret skal avspeile befolkningssammensetningen med hensyn til personlige egenskaper som kjønn, alder og etnisitet, og at ulike geografiske deler av kommunen bør være representert. Det kan ikke utelukkes å være en viss tendens til «politisk korrekthet» i svarene, men vi ser også at det er interessante forskjeller i vurderingene. Det er klart flest velgere (til sammen 72 prosent) som mener at geografisk representasjon med kommunepolitikere fra ulike deler av kommunen er viktig, mens det er en betydelig mindre andel (50 prosent) som svarer at etnisk representasjon er viktig. I en mellomkategori finner vi kjønns- og aldersrepresentasjon (58–59 prosent). Her bør det imidlertid bemerkes at

3 Ved stortingsvalg får Finnmark ett mandat mer enn fylket skulle ha hatt dersom man bare la innbyggertallet til grunn. Dette på grunn av den såkalte arealfaktoren i valgordningen, som tar hensyn til de store avstandene i fylket.

spørsmålet om geografi, kjønn og alder er aktuelt i alle norske kommuner, mens spørsmålet om etnisitet er mindre aktuelt i kommuner med få innbyggere med innvandrerbakgrunn.

Vi ser at de ulike formene for representasjon tillegges noe forskjellig vekt. Det neste spørsmålet blir da om det er variasjoner i disse vurderingene mellom ulike velgergrupper. Dette belyses i tabell 7.1, der vi har slått sammen «helt enig» og «nokså enig». Svarkategoriene «verken- eller», «helt uenig» og «nokså uenig» er utelatt i tabellen. I denne tabellen betraktes velgernes syn på de ulike formene for representasjon som avhengige variabler, mens de egenskapene som er oppgitt i kolonnene til venstre, er uavhengige variabler som kan tenkes å påvirke velgernes holdninger til ulike representasjonsformer. Dette dreier seg dels om kjennetegn ved velgerne som individer, dels om kjennetegn ved de kommunene der velgerne hører hjemme, og dels om velgernes partipreferanser (blant dem som stemte).

Det mest påfallende resultatet i tabell 7.1 er den geografiske representasjonens betydning. I nesten samtlige velgergrupper er det flest som er enige i at det er viktig at kommunepolitikere kommer fra ulike deler av kommunen. Det eneste unntaket er SV-velgerne, som legger omtrent like stor vekt på kjønn og geografi. Kommunepolitikernes etniske bakgrunn tillegges minst vekt i nesten samtlige velgergrupper. Her skiller SV-velgerne seg imidlertid ut med litt mer vekt på etnisk representativitet enn på aldersrepresentativitet. Også Venstre-velgerne skiller seg litt ut ved å legge omtrent like stor vekt på kjønn, alder og etnisk bakgrunn. Det er FNB og andre bompengelisters velgere som legger minst vekt på alle de fire representasjonstypene.⁴ Dette har nok sammenheng med at disse velgernes stemmegivning var basert på en bestemt sak, nemlig motstanden mot bompenger. Ellers ser vi i tabell 7.1 at kvinner, eldre og høyt utdannede velgere i større grad enn andre har en tendens til å mene at alle representasjonsformene er viktige. Kvinner er oftere enige i at kjønnsrepresentativitet er viktig, enn det mennene er. Eldre velgere (67 år eller eldre) er mer opptatt av aldersrepresentasjon enn yngre velgere (18–34 år).

4 Forskjellene mellom bompengelisten og henholdsvis Frp og Høyre er ikke statistisk signifikante. I analysene er statistisk signifikanttesting gjennomgående gjort på femprosentnivå og ved hjelp av programmet Zigne.

Tabell 7.1. Andel som er helt eller nokså enige i at ulike representasjonsformer er viktige – etter ulike bakgrunnskjennetegn (prosent)

		Kjønns- representa- sjon	Alders- representa- sjon	Etnisk representa- sjon	Geografisk representa- sjon	Uvektet N
Totalt		58	59	50	72	3778-3781
Kjønn	<i>Mann</i>	54	56	49	70	1965-1970
	<i>Kvinne</i>	62	62	51	75	1812-1819
Alder	<i>18-34 år</i>	49	49	44	59	896-899
	<i>35-66 år</i>	58	59	51	74	2189-2194
	<i>67+ år</i>	70	75	57	83	692-697
Utdanning	<i>Ingen/ grunnskole</i>	54	54	46	63	617-622
	<i>Videregående skole</i>	55	57	47	74	1518-1524
	<i>Universitet/ høyskole</i>	64	66	56	76	1593-1596
Lokal steds- tilknytning	<i>Liten/ingen</i>	60	58	49	65	660-661
	<i>Verken-eller</i>	56	58	49	69	1060-1063
	<i>Sterk/svært sterk</i>	59	61	52	77	2010-2013
Kommune- type (bosted)	<i>Sammenslått liten</i>	57	60	47	79	373-374
	<i>Ikke- sammenslått liten</i>	56	59	49	74	1007-1011
	<i>Sammenslått mellomstor</i>	59	57	49	72	273-275
	<i>Ikke- sammenslått mellomstor</i>	57	61	50	74	653-657
	<i>Sammenslått stor</i>	55	58	49	71	526-530
	<i>Ikke- sammenslått stor</i>	61	60	53	69	943-944
	Parti	<i>Rødt</i>	67	69	57	84
	<i>SV</i>	80	72	76	79	233-234
	<i>Ap</i>	67	65	55	77	730-733
	<i>Sp</i>	56	59	46	82	530-533
	<i>MDG</i>	61	66	59	72	196-198
	<i>KrF</i>	58	67	50	86	119
	<i>V</i>	61	63	65	75	110-111
	<i>H</i>	52	58	39	69	580-585
	<i>Frp</i>	49	52	41	69	203-206
	<i>Bompenge- lister</i>	35	48	31	54	51-52

Analysen er vektet.

Videre ser vi at kvinner og eldre generelt er mer enige i at representasjon basert på alder og geografi er viktig, enn det menn og unge er. De eldste legger i tillegg også større vekt på etnisitet. Vi ser videre at velgere med universitets- og høyskoleutdanning legger mer vekt på både kjønn, alder, etnisitet og geografi, enn velgere som bare har grunnskoleutdanning. De forskjellene som vi her har kommentert med hensyn til kjønn, alder og utdanning, er alle statistisk signifikante.

Ved valget i 2019 var det nærliggende å anta at kommunesammenslåingen og velgernes tilknytning til ulike deler av kommunen (bygd eller bydel) har påvirket vurderingene av de ulike formene for representasjon, særlig den geografiske. Tabell 7.1 viser også svarfordelingene for velgere som opplever ulik grad av lokal stedstilknytning basert på følgende spørsmål:

Folk kan oppleve ulike grader av tilknytning til forskjellige geografiske områder. Hvor vil du plassere deg selv på en skala fra 1 til 5, der 1 står for «ingen tilknytning», og 5 står for «svært sterk tilknytning» til følgende områder?

Deretter ble respondentene bedt om å angi sin tilknytning til «den bydelen eller bygda der du bor». I tabell 7.1 omfatter gruppen «liten/ingen tilknytning» svarkategoriene 1 og 2, «verken–eller» omfatter kategori 3, mens «sterk / svært sterk tilknytning» gjelder kategoriene 4 og 5.

Opplevelsen av lokal stedstilknytning innenfor kommunen har ikke noen statistisk signifikant betydning for den vekten velgerne legger på representativitet basert på kjønn, alder eller etnisk bakgrunn. Følelsen av tilknytning til bydelen eller bygda man bor i, gir derimot et klart utslag i synet på geografisk representasjon. Velgere med sterk eller svært sterk tilknytning til bydelen eller bygda, er oftere enige i at det er viktig at kommunepolitikerne kommer fra ulike deler av kommunen (77 prosent), enn dem som opplever liten eller ingen slik tilknytning (65 prosent). Forskjellene mellom disse tre gruppene med ulik opplevd lokal tilknytning er alle statistisk signifikante. Det er imidlertid verdt å merke seg at det er et klart flertall i alle disse velgergruppene, uansett opplevelse av lokal stedstilknytning, som mener at en slik geografisk representasjon er viktig.

I tabell 7.1 har vi også delt velgerne inn i seks forskjellige grupper avhengig av kommunestørrelse, og ut fra om de tilhører en kommune som er blitt slått sammen med andre kommuner, eller ikke. Det er kommunestørrelsen

før eventuell sammenslåing som er lagt til grunn for skillet mellom små (inntil 10 000 innbyggere), mellomstore (10 001–30 000 innbyggere) og store (mer enn 30 000 innbyggere) kommuner. Det er som nevnt nærliggende å anta at særlig velgere bosatt i små, sammenslåtte kommuner vil legge stor vekt på geografisk representasjon, slik at interessene deres ikke blir «overkjørt» av større tidligere kommuner som inngår i de nye sammenslåtte kommunene. Tabell 7.1 viser at flertallet av velgerne i alle kommunegruppene er enig i at geografisk representasjon er viktig, men bekrefter samtidig også at det er i de minste sammenslåtte kommunene aller flest velgere mener at kommunepolitikerne bør komme fra ulike deler av kommunen (79 prosent). Denne andelen er statistisk signifikant høyere enn tilsvarende andel i små, ikke-sammenslåtte kommuner (74 prosent). Det er i de største kommunene som ikke er direkte berørt av kommunesammenslåing, vi finner den minste andelen, 69 prosent, som er enig i at geografisk representasjon er viktig. Forskjellene mellom sammenslåtte og ikke-sammenslåtte store og mellom mellomstore kommuner er ikke statistisk signifikante. Det er med andre ord bare blant velgerne i de minste kommunene at kommunereformen ser ut til å ha noen særlig betydning for synet på lokal geografisk representasjon. Det er nok disse som er mest redde for å miste innflytelse ved en sammenslåing med større kommuner.

Tabell 7.1 viser videre at det gjennomgående er små forskjeller mellom kommunetyperne når det gjelder velgernes vurderinger av de andre representasjonsformene, kjønn, alder og etnisitet. Dette er kanskje ikke så overraskende, siden disse ikke berører skillelinjer som ble «aktivisert» av kommunereformen. Når det er sagt, er det likevel interessant å notere seg at den andelen som mener at det er viktig at fordelingen av menn og kvinner blant kommunepolitikerne likner fordelingen blant velgerne, er statistisk signifikant større i store, ikke-sammenslåtte kommuner (61 prosent) enn i store sammenslåtte kommuner (55 prosent). Det kan tyde på at velgere bosatt i en stor sammenslått kommune tilsetter hensynet til kandidatens kjønn i større grad enn velgere i en stor kommune som ikke er sammenslått.

Variasjonene mellom ulike velgergrupper gir en pekepinn om hvilken effekt ulike kjennetegn ved velgerne og deres bostedskommuner kan ha på den vekten de legger på ulike former for representasjon. Spørsmålet

som da melder seg, er om holdningene gir seg utslag i faktisk handling, det vil si ved personstemmegivningen.

Handlingsperspektivet: personstemmegivning

Et *handlings*perspektiv på politiske valg omfatter flere elementer. Skal jeg dra til valglokalet for å avgi stemme? Hvilket partis liste skal jeg legge i valgurnen? Og før man kommer ut av avlukket: Skal jeg foreta rettelser på partilisten og gi noen kandidater en ekstra stemme (kumulering) eller føre opp kandidater fra andre partier (gi «slengerstemmer»)? De to første spørsmålene belyses i kapittel 2 og 4, mens vi her skal se nærmere på det sistnevnte. Vi skal undersøke om ulike velgergrupper foretok rettelser på valglistene, og hvilke forhold de i så fall la til grunn da de ga noen av kandidatene en ekstra personstemme.

Deltakerne i velgerundersøkelsen ble først stilt spørsmål om hvorvidt de hadde gitt personstemme til en eller flere kandidater, og deretter om de hadde ført opp kandidater fra andre lister. De som svarte ja på ett av disse spørsmålene (nesten halvparten av de spurte), ble deretter bedt om å ta stilling til følgende spørsmål:

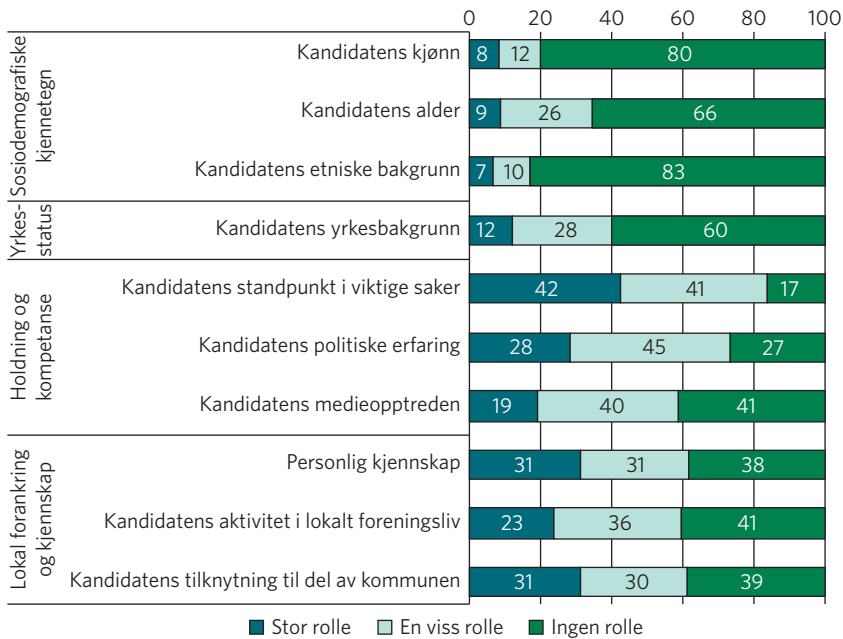
Det kan være mange grunner til at man gir personstemmer. Hvilken rolle spilte følgende grunner til at du ga personstemme ved kommunevalget?

Respondentene ble så bedt om å vurdere ti forskjellige grunner relatert til egenskaper ved kandidaten, og om å angi om disse spilte en stor rolle, en viss rolle eller ingen rolle da de ga personstemmer:

- 1) Sosiodemografiske kjennetegn: *kandidatens kjønn, alder og etnisk bakgrunn.*
- 2) Yrkesstatus: *kandidatens yrkesbakgrunn.*
- 3) Holdning og kompetanse: *kandidatens standpunkt i viktige spørsmål, politiske erfaring og opptreden i mediene.*
- 4) Lokal forankring og kjennskap: *personlig kjennskap til kandidaten, kandidatens tilknytning til en bestemt del av kommunen og om kandidaten er aktiv i det lokale foreningslivet.*

Dette er forhåndsdefinerte begrunnelser som også er blitt brukt i tidligere lokalvalgundersøkelser, og som avspeiler sentrale funn i representasjonslitteraturen (se f.eks. Christensen et al., 2008; Seggaard & Saglie, 2020).

I figur 7.3 ser vi hvilken rolle ulike kjennetegn ved kandidatene spilte for velgernes personstemmegivning.

Figur 7.3. Andel velgere som angir at følgende grunner spilte en stor, en viss eller ingen rolle for sin personstemme (prosent)

Analysen er vektet. Uvektet N: 1705-1717.

Selv om flere forhold virker inn når velgeren gir personstemmer, er det er særlig kandidatens politiske holdninger og erfaring som er viktig i denne sammenhengen. Kandidatens sosiodemografiske kjennetegn og yrkesbakgrunn er minst viktig, mens kandidatens lokale forankring og velgernes personlige kjennskap til kandidaten havner i en mellomkategori sammen med kandidatens medieopptreden. Hele 83 prosent av de spurte sa at kandidatens standpunkt i viktige saker spilte en stor eller en viss rolle da de ga personstemmer til noen av kandidatene, mens 73 prosent sa det samme om kandidatens politiske erfaring. Et klart flertall (60–80 prosent) svarte at kandidatens etniske bakgrunn, kjønn, alder eller

yrkesbakgrunn ikke spilte noen rolle for deres personstemmegivning. Velgerne ser med andre ord ut til å legge mindre vekt på slike sosiodemografiske kjennetegn, enn det partiene gjør i sine nominasjonsprosesser.

Dette virker kanskje ikke umiddelbart i tråd med det vi fant da vi så på velgernes holdninger til ulike former for deskriptiv representasjon. Figur 7.2 viste at det var større andeler av de spurte som sa seg enige i at de ulike formene for deskriptiv representasjon er viktige. Noen vil kanskje tolke denne uoverensstemmelsen som en «avstand mellom liv og lære», men den kan også skyldes andre forhold, for eksempel at partienes lister er ganske balanserte (se kapittel 8), slik at velgerne ikke ser noe stort behov for å gjøre endringer.

For å grave litt mer i dette kan vi i tabell 7.2 og tabell 7.3 se nærmere på svarene i ulike velgergrupper.

Vi skal først se nærmere på den andelen av de ulike velgergruppene som foretok rettelsler på listene og ga personstemmer til noen av kandidatene. Denne framgår av tallkolonnen lengst til venstre i tabell 7.2 og tabell 7.3. Totalt var det 46 prosent av velgerne som oppga at de hadde gitt personstemmer under kommunestyrevalget (kumulering eller slengerstemmer). Det ser ikke ut til at velgernes kjønn eller utdanning spilte noen særlig rolle for om man ga personstemmer, mens velgernes alder og bostedskommune ser ut til å ha hatt ganske stor betydning.

Når det gjelder alder, skulle man kanskje tro at det ville være eldre velgere med langvarig og god kjennskap til lokalpolitikken som oftest ga personstemmer. Tabell 7.3 viser imidlertid motsatt tendens. Hele 54 prosent av de yngste velgerne ga personstemmer, mens det var bare 31 prosent av de eldste velgerne som foretok rettelsler på listene. Generelt er det blitt mer vanlig å gi personstemmer (se kapittel 2), men samtidig er det en markant endring i forhold til tidligere lokalvalg, ved at personstemmegivningen i 2019 var mest utbredt blant yngre velgere (jf. Mjelde & Saglie, 2017, s. 32). Dette kan kanskje ses i sammenheng med en personifisering av valgkampen gjennom kandidatenes bruk av sosiale medier, som muligens appellerer mest til unge velgere (se kapittel 5; Seggaard, 2015; Karlsen, 2017). Vi ser ellers at velgere med sterk tilknytning til deler av kommunen ga personstemmer noe oftere enn dem med liten eller ingen slik tilknytning.

Tabell 7.2. Andel velgere som angir at følgende kjennetegn ved kandidaten spilte en stor rolle ved personstemmegivningen – etter velgernes bakgrunnskjennetegn (prosent^b)

Velgernes bakgrunn	Andel av alle velgere som ga person-stemme	Sosiografiske kjennetegn ved kandidaten		Kandidatens yrkesstatus	Kandidatens holdninger og kompetanse			Kandidatens lokale forankring og kjennskap		Uvektet N		
		Kjønn	Alder		Etnisk bakgrunn	Yrkesbakgrunn	Standpunkt i viktige saker	Politiske erfaringer	Medieopptreden		Personlig kjennskap	Aktivitet i lokalt foreningsliv
Kjønn												
Mann	45 (1774)	5	9	7	14	40	27	18	33	22	28	840-847
Kvinne	46 (1749)	12	9	6	10	44	29	19	29	25	34	865-870
Alder												
18-34 år	54 (766)	6	12	5	13	37	22	15	27	23	24	416-422
35-66 år	47 (2078)	8	7	6	12	43	28	20	31	23	34	1038-1043
67+ år	31 (679)	12	7	10	10	51	42	22	38	27	32	251-252
Utdanning												
Ingen/ grunnskole	45 (523)	8	10	10	13	48	32	19	24	28	31	246-249
Videregående skole	45 (1420)	6	7	8	13	41	27	20	33	24	35	679-683
Universitet/ høyskole	47 (1545)	9	9	3	11	41	28	18	34	20	26	764-769
Lokal stedstilknytning^a												
Liten/ingen	42 (515)	12	11	7	12	41	20	17	27	20	18	222-223
Verken-eller	44 (911)	8	7	6	9	38	25	14	29	21	25	413-416
Sterk / svært sterk	47 (1756)	6	8	6	13	46	31	21	34	25	36	900-906

(Fortsettes på neste side.)

^aSpørsmålet om opplevd tilknytning til den bydelen eller bygda der vedkommende bor, ble besvart på en 1-5-skala der 1 = ingen tilknytning og 5 = svært sterk tilknytning. Her tolker vi midtverdien 3 som «verken-eller». ^b Andelen er beregnet på grunnlag av de respondentene som oppga at de har gitt personstemme. Analysen er vektet.

Tabell 7.2. (Fortsettes på neste side.)

Velgernes bakgrunn	Andel av alle velgere som ga person-stemme	Sosiodemografiske kjennetegn ved kandidaten		Kandidatens yrkesstatus	Kandidatens holdninger og kompetanse			Kandidatens lokale forankring og kjennskap		Uvektet N		
		Kjønn	Alder		Etnisk bakgrunn	Yrkesbakgrunn	Standpunkt i viktige saker	Politiske erfaringer	Medieopptreden		Personlig kjennskap	Aktivitet i foreningsliv
Kommune-type (bosted)												
Sammenslått liten	62 (337)	7	8	9	10	43	30	23	31	25	51	216-217
Ikke-sammenslått liten	55 (889)	7	7	7	14	51	35	22	38	28	30	507-510
Sammenslått mellomstor	47 (249)	7	6	9	13	34	32	16	30	19	41	116
Ikke-sammenslått mellomstor	45 (620)	8	7	5	14	43	28	17	34	26	28	284-285
Sammenslått stor	45 (511)	7	10	6	14	47	27	19	29	23	28	234-235
Ikke-sammenslått stor	39 (917)	10	11	7	8	36	24	18	25	20	27	350-354

^a Spørsmålet om opplevd tilknytning til den bydelen eller bygda der vedkommende bor, ble besvart på en 1-5-skala der 1 = ingen tilknytning og 5 = svært sterk tilknytning. Her tolker vi midtverdien 3 som «verken-eller». ^b Andelen er beregnet på grunnlag av de respondentene som oppga at de har gitt personstemme. Analysen er vektet.

Som i tabell 7.1 er kommunetypene i tabell 7.2 basert på to forhold som kan ha påvirket personstemmegivningen. Når det gjelder kommunestørrelse, har tidligere undersøkelser vist at det er en større andel av velgerne i små kommuner enn i store som gir personstemmer. De store kommunene (i hvert fall Oslo) har imidlertid tatt innpå de små i så måte (Bjørklund, 2017, s. 305). I tillegg tar vi også hensyn til om velgerens bostedskommune er blitt slått sammen eller ikke med andre kommuner. Tabellen viser at både kommunestørrelse og kommunesammenslåing har betydning. Ytterpunktene er på den ene siden små, sammenslåtte kommuner, der hele 62 prosent av velgerne ga personstemmer, og på den andre siden store, ikke sammenslåtte kommuner, der bare 39 prosent ga personstemmer. I tråd med tidligere forskning (Bjørklund, 2017, s. 315) ser det her ut til at kommunestørrelsen har størst effekt med henholdsvis 62 og 55 prosent som ga personstemmer i små kommuner, og henholdsvis 45 og 39 prosent i store kommuner. Dette tilsvarer differanser på henholdsvis 17 og 16 prosentpoeng som er statistisk signifikante. Sammenlikner vi sammenslåtte og ikke-sammenslåtte kommuner innenfor hver størrelseskategori, finner vi differanser på henholdsvis 7, 2 og 6 prosentpoeng.

Prosenttallene i de resterende tallkolonnene i tabell 7.2 er beregnet på grunnlag av de respondentene som oppga at de hadde gitt personstemmer. Vi ser at kandidatens kjønn spilte en noe større rolle for de kvinnelige velgerne enn for de mannlige. Det samme gjelder kandidatens tilknytning til en bestemt del av kommunen. Blant både kvinner og menn var det flest som oppga at det var kandidatens standpunkt i bestemte saker som betydde mest for personstemmegivningen. Dette gjelder også uavhengig av velgerens alder og utdanning. Det er imidlertid verdt å merke seg at velgere med lav utdanning la mer vekt på kandidatens standpunkt i viktige saker enn velgerne i de to andre utdanningsgruppene. Når det gjelder alder, var det flest eldre velgerne som mente at kandidatens standpunkt, kandidatens politiske erfaring og personlig kjennskap til kandidaten spilte en stor rolle da de ga personstemmer. Velgere med høyere utdanning la noe mer vekt på personlig kjennskap enn velgere med lavere utdanning. Velgere med sterk tilknytning til den bydelen eller bygda der de bor, la større vekt på kandidatens tilknytning til en bestemt del av

kommunen enn velgere uten en slik tilknytning. Den samme tendensen, men i noe svakere grad, gjelder også kandidatens politiske erfaring.

Når det gjelder kandidatens tilknytning til en bestemt del av kommunen som grunn for personstemmegivning, finner vi flere interessante variasjoner. Både i små og mellomstore sammenslåtte kommuner betyr denne geografiske faktoren mest for personstemmegivningen, mens velgere i de andre kommunetypene legger noe mer vekt på kandidatens standpunkt i bestemte saker. Videre ser vi at i både små og mellomstore kommuner betyr kandidatens tilknytning til en bestemt del av kommunen mer i sammenslåtte kommuner enn i ikke-sammenslåtte kommuner. I de store kommunene finner vi i så måte ikke noen forskjell av betydning mellom sammenslåtte og ikke-sammenslåtte kommuner. Kandidatens tilknytning til en bestemt del av kommunen betydde altså mest for personstemmegivningen i små, sammenslåtte kommuner (51 prosent svarte «stor rolle») og minst i store, ikke-sammenslåtte kommuner (27 prosent).

Tabell 7.3 viser at det er noen variasjoner i personstemmegivningen mellom de ulike partienes velgere. Ytterpunktene er Kristelig Folkeparti og Senterpartiet på den ene siden og Miljøpartiet de Grønne på den andre. Henholdsvis 58 og 55 prosent av KrF- og Sp-velgerne ga personstemmer, mens bare 34 prosent av MDG-velgerne foretok rettelser på valglisten. Vi ser også at det for samtlige partier er kandidatens standpunkt i viktige saker som topper listen over forhold som spilte en stor rolle for personstemmegivningen. I de fleste tilfellene er denne «seieren» for kandidatens standpunkt ganske klar, men for KrF- og Venstre-velgerne deles førsteplassen med personlig kjennskap til kandidaten. I nesten samtlige partier ser vi også at det var færrest velgere som tillot de sosiodemografiske kjennetegnene en stor rolle da de ga personstemmer. SV og Rødt skiller seg imidlertid litt ut her.

Når det gjelder den rollen som kandidatens tilknytning til en bestemt del av kommunene spilte ved personstemmegivningen, ser vi at særlig Sp-velgerne har svart at kandidatens lokale tilknytning spilte en stor rolle (41 prosent). Videre finner vi at kandidatens tilknytning til en bestemt del av kommunen betydde minst for bompengelistenes velgere (17 prosent svarte «stor rolle»).

Tabell 7.3. Andel velgere som angir at følgende kjennetegn ved kandidaten spilte en stor rolle ved personstemmeavgivningen – etter partivalg (prosent^a)

Velgernes partivalg	Andel av alle velgere som ga personstemme	Sosiodemografiske kjennetegn ved kandidaten		Kandidatens yrkesstatus	Kandidatens holdninger og kompetanse	Kandidatens lokale forankring og kjennskap			Uvektet N			
		Kjønn	Alder			Etnisk bakgrunn	Yrkesbakgrunn	Standpunkt i viktige saker		Politisk erfaring	Medieopptreden	Personlig kjennskap
Rødt	45 (139)	12	22	11	11	51	25	18	18	16	29	58–59
SV	45 (251)	19	17	5	5	42	22	12	28	21	23	114–116
Ap	48 (797)	8	9	6	10	40	35	21	36	26	33	407–409
Sp	55 (570)	4	7	7	16	43	28	19	34	25	41	323–326
MDG	34 (227)	9	12	4	9	50	18	18	23	18	14	78–79
KrF	58 (126)	6	3	3	5	45	26	15	45	25	20	76–77
V	46 (129)	8	14	2	5	36	22	11	37	16	20	64
H	45 (631)	6	5	6	17	38	29	23	35	23	34	296–297
Frp	42 (229)	11	6	16	12	45	31	24	27	15	31	98–99
Bompengelister	46 (55)	6	0	8	9	40	3	11	8	11	17	25

Spørsmål: Det kan være mange grunner til at man gir personstemmer. Hvilken rolle spilte følgende grunner til at du ga personstemme ved kommunevalget? Svaralternativer: «spilte stor rolle», «spilte en viss rolle» eller «spilte ingen rolle». ^a Andelen er beregnet på grunnlag av de respondentene som oppga at de har gitt personstemme. Analysen er vektet.

Fra holdning til handling

Når vi skal se nærmere på forholdet mellom holdninger og handlinger, betrakter vi det første spørsmålssettet om holdninger til ulike former for representasjon som uavhengige variabler, og det andre spørsmålssettet med grunner som tillegges vekt ved personstemmegivningen, som avhengige variabler. Vi legger med andre ord til grunn at det er holdningene som forklarer handlingen. Her bør det imidlertid legges til at forholdet mellom holdninger og handlinger lenge har vært et omdiskutert spørsmål (se f.eks. Ajzen & Fishbein, 1977).

Vi skal først se nærmere på om de velgerne som er enige i at representasjon knyttet til kjønn, alder, etnisitet og geografi er viktig, også legger tilsvarende forhold til grunn når de gir personstemmer. Dette framgår av tabell 7.4.

Tabell 7.4. Andel som sier at bestemte kjennetegn ved kandidaten spilte en stor rolle for personstemme - blant dem som mener at en gitt representasjonsform er viktig versus ikke viktig (prosent)

	Kjønnsrepresentasjon		Aldersrepresentasjon		Etnisk representasjon		Geografisk representasjon	
	Viktig	Ikke viktig	Viktig	Ikke viktig	Viktig	Ikke viktig	Viktig	Ikke viktig
Kandidatens kjønn	11	5	10	8	11	6	9	9
Kandidatens alder	9	9	10	8	10	5	9	4
Kandidatens etniske bakgrunn	7	6	6	6	8	7	7	5
Kandidatens tilknytning til bestemt del av kommunen	32	31	32	28	30	33	33	27
<i>Uvektet N</i>	896-897	193	901-902	220	734-735	337	1173-1174	111

Analysen er vektet.

Resultatene i tabell 7.4 tyder på at det ikke kan tas for gitt at det er samsvarende mellom holdningene til representasjonsformene og handlingene i form av personstemmegivning. Det er bare synet på geografisk representasjon og kjønnsrepresentasjon som ser ut til å gi et utslag av betydning for hvilke kandidater som tildeles ekstra personstemmer. Blant dem som svarte at det er viktig at kommunepolitikerne kommer fra ulike deler av kommunen, var det 33 prosent som sa at kandidatens tilknytning til en

bestemt del av kommunen spilte en stor rolle da de ga personstemmer, mot 27 prosent blant dem som sa at den geografiske representasjonen ikke er viktig. Kandidatens kjønn spilte en stor rolle for personstemmegivningen for 11 prosent av dem som mente at kjønnsrepresentasjon er viktig, mot 5 prosent blant dem som ikke syntes at kjønnsrepresentasjon er viktig. Det er imidlertid kun med hensyn til kjønn at forskjellen er signifikant.

For å få et inntrykk av hva som påvirker den rollen kandidatens kjønn og geografiske tilknytning til en bestemt del av kommunen spiller for velgeres personstemmegivning, har vi gjennomført multivariate analyser (se tabell 7.5).⁵ Høy verdi (3) på de avhengige variablene betyr at henholdsvis kandidatens kjønn og geografiske tilknytning spilte en «stor rolle», mens lav verdi (1) betyr «ingen rolle» og midtverdien (2) «en viss rolle». Hensikten med disse analysene er *ikke* å gå detaljert til verks og utforske alle nyanser, men heller å følge opp forutgående deskriptive analyser og få en indikasjon på hvorvidt de bivariate sammenhengene også står seg når det kontrolleres for andre forhold.⁶ Det handler om å undersøke hvorvidt både individuelle kjennetegn ved velgerne (kjønn, syn på representasjon, opplevd lokal stedstilknytning og partivalg⁷) og kontekstuelle forhold (kommunestørrelse og kommunesammenslåing) faktisk påvirker den betydningen som kandidatenes kjønn og geografiske tilknytning har for personstemmegivningen. I den sammenheng er det særlig interessant om størrelse og sammenslåing (reformstatus) har selvstendig betydning, eller om det snarere handler om et samspill, slik at for eksempel betydningen av bostedskommunens størrelse for en velgers vektlegging av kandidatens geografiske tilknytning er betinget av om kommunen er sammenslått eller ikke.

5 Takk til Christine Terjesdotter Bangum for tilrettelegging av analysene i tabell 7.5.

6 Vi avgrensner oss her til å se på noen statistisk signifikante effekter og deres retning.

7 Når det gjelder variabelen partivalg, er Senterpartiet referansekategori, fordi Sp-velgerne fremstår som «ytterpunktet» med hensyn til hvor stor rolle kandidatens kjønn og geografiske tilknytning spiller for personstemmen (jf. tabell 7.4). Sammenliknet med andre velgere legger Sp-velgerne minst vekt på kandidatens kjønn og mest på geografisk tilknytning.

Tabell 7.5. Hva kan forklare om kandidatens kjønn og geografiske tilknytning er viktig for personstemmegivning? Ordinal logistisk regresjonsanalyse, log odds (standardfeil)

Uavhengige variabler	Avhengige variabler ^a			
	Kandidatens kjønn		Kandidatens geografiske tilknytning	
	Uten samspill	Med samspill	Uten samspill	Med samspill
Velgerens kjønn (kvinne)	0,92** (0,16)	0,93** (0,16)	0,24* (0,12)	0,24* (0,12)
Velgerens alder	0,01* (0,01)	0,01** (0,01)	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)
Velgerens utdanning^f	-0,02 (0,12)	-0,02 (0,12)	-0,20* (0,08)	-0,20* (0,08)
<i>Syn på representasjonstype</i>				
Kjønnsrepresentasjon viktig	0,19 (0,10)	0,20* (0,10)	-0,06 (0,07)	-0,07 (0,07)
Aldersrepresentasjon viktig	-0,01 (0,11)	-0,02 (0,11)	0,02 (0,07)	0,02 (0,07)
Etnisk representasjon viktig	0,09 (0,09)	0,09 (0,09)	-0,05 (0,06)	-0,04 (0,06)
Geografisk representasjon viktig	0,03 (0,12)	0,03 (0,11)	0,13 (0,07)	0,13 (0,07)
Velgerens opplevde lokale stedstilknytning	-0,26** (0,07)	-0,27** (0,07)	0,22** (0,05)	0,22** (0,05)
<i>Partivalg^d (Sp er referanse)</i>				
Rødt	0,72 (0,41)	0,76 (0,42)	-0,62 (0,37)	-0,67 (0,38)
SV	1,02** (0,32)	1,06** (0,32)	-0,35 (0,23)	-0,38 (0,23)
Ap	0,09 (0,24)	0,09 (0,24)	-0,39* (0,19)	-0,36 (0,19)
MDG	0,43 (0,38)	0,46 (0,38)	-0,88** (0,29)	-0,87** (0,29)
KrF	0,30 (0,43)	0,31 (0,44)	-0,78** (0,27)	-0,78** (0,27)
Venstre	0,65 (0,44)	0,66 (0,44)	-0,52* (0,26)	-0,50 (0,26)
Høyre	0,05 (0,28)	0,06 (0,28)	-0,22 (0,19)	-0,20 (0,19)
Frp	0,56 (0,39)	0,59 (0,39)	-0,49 (0,26)	-0,46 (0,26)
Bompengelister	-1,37 (1,19)	0,45 (0,42)	-0,18 (0,33)	-0,17 (0,32)
Andre	0,45 (0,42)	-1,35 (1,17)	-0,23 (0,32)	-0,16 (0,32)
<i>Kommunestørrelse^a</i>				
10 000–30 000 innbyggere (mellomstor)	-0,18 (0,19)	-0,12 (0,22)	-0,09 (0,15)	0,08 (0,18)
Over 30 000 innbyggere (stor)	-0,16 (0,20)	-0,26 (0,24)	-0,00 (0,14)	0,32 (0,17)
<i>Reformstatus^b</i>				
Sammenslått kommune	-0,38* (0,18)	-0,46 (0,28)	0,34** (0,12)	0,96** (0,19)
<i>Samspill kommunestørrelse* reformstatus^c</i>				
Sammenslått mellomstor		-0,27 (0,45)		-0,53 (0,32)
Sammenslått stor		0,31 (0,39)		-0,97** (0,26)
Cut point 1	2,56** (0,58)	2,54** (0,57)	0,20 (0,37)	0,37 (0,37)
Cut point 2	3,62** (0,57)	3,60** (0,56)	1,49** (0,37)	1,67** (0,38)
Pseudo R ²	0,0713	0,0726	0,0317	0,0363
Uvektet N	1446	1446	1446	1446

^a Opp til 10 000 innbyggere er referansekategori. ^b Ikke-sammenslått er referansekategori. ^c Minste ikke-sammenslått er referansekategori. ^d Sp er referansekategori. ^e Høy verdi (3) betyr at henholdsvis kandidatens kjønn og geografiske tilknytning spilte «stor rolle», midtverdi (2) «en viss rolle» og lav verdi (1) «ingen rolle». ^f Utdanning er en kategorisk variabel med følgende verdier: 1 = ingen utdanning/grunnskole, 2 = videregående skole og 3 = universitet/høyskole.

Signifikans: *p < 0,05, **p < 0,01. Analysen er vektet.

Tabell 7.5 indikerer som forventet at det særlig er kvinner, eldre velgere og SV-velgere (sammenliknet med Sp-velgere) som, alt annet likt, tillegger kandidatens kjønn størst rolle når de gir personstemme. Også velgere som føler liten (versus sterk) tilknytning til en bestemt del av bostedskommunen, legger mest vekt på kandidatens kjønn. Det er videre en statistisk signifikant tendens til at velgere i sammenslåtte kommuner legger mindre vekt på kjønn når de gir personstemmer, enn velgere i kommuner som ikke er berørt av kommunereformen. Dette kan indikere at kommunesammenslåing skyver andre forhold til side, slik at kandidatens kjønn blir mindre viktig for velgeren. Denne effekten av sammenslåingen forsvinner imidlertid når det kontrolleres for samspill mellom kommune-størrelse og reformstatus.

Når det gjelder vektlegging av kandidatens geografiske tilknytning for personstemmegivningen, er det neppe overraskende at velgere som er sterkt knyttet til en bestemt del av bostedskommunen, legger mest vekt på kandidatens geografiske tilknytning. I tillegg indikerer analysen også som forventet at velgerne er mer opptatt av kandidatens geografiske bakgrunn i sammenslåtte enn i ikke-sammenslåtte kommuner. Samspilleffekten mellom kommune-størrelse og reformstatus nyanserer likevel dette bildet: Velgere i små sammenslåtte kommuner tillegger, alt annet likt, kandidatens geografiske tilknytning større betydning enn velgere som bor i ikke-sammenslåtte kommuner, men en slik signifikant forskjell finnes ikke for velgere i mellomstore og store kommuner. Ellers ser vi at Sp-velgerne legger størst vekt på kandidatens geografiske tilknytning. Etter kontroll for alle andre variabler, inkludert samspill mellom kommune-størrelse og reformstatus, er det likevel bare avstandene til MDG- og KrF-velgerne som er statistisk signifikante.

Analysene her indikerer altså at velgernes generelle syn på representasjon bare i noen grad, og da kun med hensyn til kjønn og geografi, kommer til uttrykk i konkret handling når de gir noen kandidater en ekstra personstemme. Dette betyr ikke nødvendigvis at velgerne er inkonsekvente, eller at deskriptive kjennetegn hos kandidatene ikke oppfattes som viktige. Det kan også være et uttrykk for at det er mange forhold som spiller inn, både i synet på lokalpolitikk og politikere generelt og ved personstemmegivning spesielt.

Avslutning

I dette kapitlet har vi satt søkelys på et grunnleggende aspekt ved det norske lokaldemokratiet: politisk representasjon og velgernes syn på denne. Dette er ikke et nytt tema. Både forskere, politiske aktører og myndigheter har i årtier vært opptatt av såkalt deskriptiv representasjon, det vil si at folkevalgte forsamlinger skal være representative med hensyn til forhold som kjønn og alder og i senere år også etnisitet. Historisk har geografi vært en sentral skillelinje og identitetsmarkør i norsk politikk (Aardal, 2017). I valgforskningen er den geografiske dimensjonen særlig blitt trukket fram på det nasjonale og regionale nivået. På kommune- og lokalsamfunnsnivå har imidlertid det geografiske aspektet ved representasjonen vært ganske fraværende i forskningen. I tillegg til tradisjonelle temaer som kjønns- og aldersmessig representasjon er det nettopp den geografiske representasjonen på kommunalt og underkommunalt nivå vi har undersøkt i dette kapitlet. Hva mener velgerne om lokalpolitisk representasjon? Hvor viktig er det for velgerne at ulike deler av kommunen blir representert i kommunestyret, sammenliknet med andre former for representasjon? Og dernest: Hvilken rolle spilte dette da velgerne bestemte seg for å gi noen av kandidatene på partilistene en ekstra personstemme?

Det korte svaret på spørsmålene er at den lokale geografiske representasjonen oppfattes som viktig av velgerne, og da tilsynelatende viktigere enn de sosiodemografiske aspektene som ellers har fått så mye oppmerksomhet i forskningen. Flertallet av velgerne synes at alle former for representativitet – med hensyn til både kjønn, alder, etnisitet og geografi – er viktige, men aller viktigst er geografien. Det er særlig personer som opplever en sterk tilknytning til sin bydel eller bygd, som mener at det er viktig at kommunepolitikerne kommer fra ulike deler av kommunen. Dette gjelder også for velgere som bor i de minste av de kommunene som ble slått sammen med en eller flere andre kommuner fra 1. januar 2020. Kommunereformen som bakteppe for lokalvalget i 2019 kom også til uttrykk da vi så på den rollen som ulike faktorer spilte for de velgerne som foretok rettelser på partilistene. Her fant vi et samspill mellom kommunestørrelse og kommunesammenslåing. Det var velgerne i små, sammenslåtte kommuner som i størst grad ga personstemmer, mens

det var velgerne i store, ikke-sammenslåtte kommuner som i minst grad foretok rettelser på valglistene.

Dette ledet oss til spørsmålet om samsvar mellom velgernes holdninger og handlinger ved valget. Det kan være lett å si seg enig i at noe er viktig, særlig hvis det handler om normer for det gode demokrati. Men kommer dette også til uttrykk i stemmegivningen?

Det er verdt å merke seg at sosiodemografiske kjennetegn ved kandidatene ikke ser ut til å ha spilt noen vesentlig rolle for hvem velgerne ga ekstra personstemmer. Samtidig skal man være forsiktig med å konkludere med at slike kjennetegn er uten betydning, men det var nok andre hensyn og forhold ved kandidatene og politikken som var viktigere og lenger framme i velgernes bevissthet ved valget i 2019. Ifølge dem som foretok rettelser på partilistene, var det kandidatens politiske standpunkter og erfaring som var viktigst, fulgt av kandidatens tilknytning til en bestemt del av kommunen og velgerens personlige kjennskap til kandidaten. Lokal tilknytning uttrykker her en lokal geografisk dimensjon som åpenbart er viktig for mange. Dette kom også til uttrykk ved personstemmegivningen. Vi har sett at velgere som selv opplever en sterk lokal steds-knytning, i større grad vektlegger kandidatens lokale geografiske tilknytning når de avgir personstemmer. Samme tendens finner vi for velgere som mener at geografisk representasjon er viktig. Vi fant også at velgere som mente at en representativ kjønnsfordeling er viktig i kommunestyret, i større grad enn andre velgere svarte at kjønn var viktig da de ga noen kandidater en ekstra personstemme. Vi fant derimot ikke noen slik tendens for alder eller etnisitet.

Det er nærliggende å se kommunestyrevalget i 2019 i lys av den vedtatte reformen med sammenslåing av en rekke kommuner. Dette gjelder ikke bare valgresultatene rundt om i kommunene, men også velgernes syn på ulike former for representasjon og den vekten de la på ulike forhold da de ga noen av kandidatene ekstra personstemmer. Sammen med geografisk identitet og tilhørighet var frykten for at mindre kommuner skulle bli «overkjørt» av de større sentrumskommunene, viktige momenter i debatten om kommunereformen. Reformen føyde seg inn i den mer generelle politiske debatten om forholdet mellom sentrum og periferi, med Senterpartiet som den fremste forsvaren av distriktenes interesser. Det er

derfor ikke særlig overraskende at det var Senterpartiets velgere som la mest vekt på kandidatenes tilknytning til en bestemt del av kommunen da de ga personstemmer.

Resultatene i dette kapitlet viser at geografien ikke bare er en relevant politisk skillelinje på nasjonalt og regionalt nivå, men også på det kommunale og lokale nivået. Spørsmålet om geografisk representasjon i kommunestyrene dreier seg om hvem som skal bestemme for oss i en rekke av de sakene som berører oss i det daglige, som plasseringen av barnehager, skoler, omsorgstjenester og boliger i ulike bydeler og bygder innenfor kommunen. Slike saker dukker til stadighet opp i lokalpolitikken, ikke bare i forbindelse med sammenslåing av kommuner. Det er derfor grunn til å tro at den lokale geografiske dimensjonen både har spilt en rolle tidligere, og at den vil spille en viktig rolle ved framtidige lokalvalg. Den lokale geografiske dimensjonen har imidlertid ikke fått særlig oppmerksomhet i tidligere forskning om lokal politisk representasjon (men se Jakobsen & Kjær, 2016). Vi kan derfor ikke med sikkerhet si hvor sterk innvirkning kommunereformen har hatt på de resultatene vi har presentert i dette kapitlet, men det blir desto viktigere å undersøke velgernes holdninger og handlinger med hensyn til geografisk representasjon i framtidige lokalvalgundersøkelser.

Litteratur

- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1977). Attitude-behavior relations: A theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological Bulletin*, 84(5), 888–918.
- Arnesen, S. (2020). Demokratisk legitimitet – betydning av representasjon og prosess. I S. B. Seggaard (Red.), *Det norske lokaldemokratiets legitimitet. Tillit, deltakelse og ulikhet* (Rapport 2020: 10, s. 19–35). Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/aaf11c7dacf948e68ee6a96f36f90d4e/rapport-politisk-tillit.pdf>
- Arnesen, S. & Peters, Y. (2018). The legitimacy of representation: How descriptive, formal, and responsiveness representation affect the acceptability of political decisions. *Comparative Political Studies*, 51(7), 868–899.
- Bjørklund, T. (2017). Kommunevalgene fra 1995 til 2015: Økt vekt på det lokale. I J. Saglie & D. A. Christensen (Red.), *Lokalvalget 2015 – et valg i kommunereformens tegn?* (s. 301–329). Abstrakt.

- Bjørklund, T. & Bergh, J. (2013). *Minoritetsbefolkningens møte med det politiske Norge*. Cappelen Damm Akademisk.
- Bjørklund, T. & Seggaard, S. B. (2017a). De eldres lokalpolitiske deltakelse: status og tilbakeblikk. I J. Saglie & D. A. Christensen (Red.) *Lokalvalget 2015 – et valg i kommunereformens tegn?* (s. 201–221). Abstrakt.
- Bjørklund, T. & Seggaard, S. B. (2017b). Representasjon av eldre i lokalpolitikken: Parti- versus velgerinnflytelser ved valget i 2015. I J. Saglie & D. A. Christensen (Red.), *Lokalvalget 2015 – et valg i kommunereformens tegn?* (s. 223–242). Abstrakt.
- Childs, S. & Lovenduski, J. (2013). Political representation. I G. Waylen, K. Celis, J. Kantola & S. L. Weldon (Red.), *The handbook of gender and politics* (s. 489–513). Oxford University Press.
- Christensen, D. A., Midtbø, T., Ringkjøb, H.-E. & Aars, J. (2008). *To valg med ny personvalgordning – Kontinuitet eller endring?* (Rapport 9). https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/krd/vedlegg/komm/rapporter/to_valg_med_ny_personvalgordning.pdf
- Christophersen, J. A. (1969). *Representant og velger*. Universitetsforlaget.
- Halsaa, B. (2019). Kampanjer for kvinner i kommunepolitikken. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 43(3), 158–176. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2019-03-03>
- Heath, O. (2016). Policy alienation, social alienation and working-class abstention in Britain, 1964–2010. *British Journal of Political Science*, 48(4), 1053–1073. <https://doi.org/10.1017/S0007123416000272>
- Jakobsen, M. & Kjær, U. (2016). Political representation and geographical bias in amalgamated local governments. *Local Government Studies*, 42(2), 208–227. <https://doi.org/10.1080/03003930.2015.1127225>
- Karlsen, R. (2017). Mediebruk i lokalvalgkampen 2015: informasjon om politikk og kandidater. I J. Saglie & D. A. Christensen (Red.), *Lokalvalget 2015 – et valg i kommunereformens tegn?* (s. 125–145). Abstrakt.
- Kleven, Ø. (2017). *Innvandrere og kommunestyrevalget 2015. Valgferd og representasjon blant innvandrere, norskfødte med innvandrereforeldre og utenlandske statsborgere* (Rapport 2017/10). Statistisk sentralbyrå. Hentet 7. oktober 2020 fra https://www.ssb.no/valg/artikler-og-publikasjoner/_attachment/305795?_ts=160ff0dd5e8
- Mansbridge, J. (1999). Should blacks represent blacks and women represent women? A contingent «yes». *Journal of Politics*, 61(3), 628–657.
- Mjelde, H. L. & Saglie, J. (2017). Velgeratferd: Tilbakegang for regjeringspartiene og rekordstor personstemmegivning. I J. Saglie & D. A. Christensen (Red.), *Lokalvalget 2015 – et valg i kommunereformens tegn?* (s. 21–41). Abstrakt.
- Pitkin, H. F. (1972). *The concept of representation*. University of California Press.

- Rokkan, S. (1967). Geography, religion and social class. Crosscutting cleavages in Norwegian politics. I S. M. Lipset & S. Rokkan (Red.), *Party systems and voter alignments* (s. 367–444). Free Press.
- Rommetvedt, H. (1994). Politisk representasjon – fra nominasjon til iverksetting. I B. E. Rasch & K. Midgaard (Red.), *Representativt demokrati. Spilleregler under debatt* (s. 95–115). Universitetsforlaget.
- Rommetvedt, H. (2003). *The rise of the Norwegian Parliament*. Frank Cass (nå Routledge).
- Segaard, S. B. (2015). Perceptions of social media: A joint arena for voters and politicians? *Nordicom Review*. 36(2), 65–78.
- Segaard, S. B. & Saglie, J. (2019). Lav kvinnerepresentasjon som demokratisk problem: Lokale partilags arbeid med kjønnsbalanse på valglistene. *Tidsskrift for kjønnsforskning*. 43(3), 141–157. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-1781-2019-03-02>
- Segaard, S. B. & Saglie, J. (2020). A gender-generation gap in political representation? The contingent impact of preference voting in Norwegian municipal elections. *Local Government Studies*, 47(1), 145–165. <https://doi.org/10.1080/03003930.2020.1797691>
- Skjeie, H. (2014). Å speile folket. I L. Ulekleiv (Red.), *Et riksportrett* (s. 13–22). KORO/URO.
- Valen, H. (1981). *Valg og politikk – et samfunn i endring*. NKS-forlaget.
- Ødegård, G., Bergh, J. & Saglie, J. (2020). Why did young Norwegians mobilize: External events or early enfranchisement? I J. Eichhorn & J. Bergh (Red.), *Lowering the voting age to 16: Learning from real experiences worldwide* (s. 189–210). Palgrave Macmillan.
- Aardal, B. (2017). 60 år med valgforskning – hva har vi lært? *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift*, 33(3–4), 292–311. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-2936-2017-03-04-05>